

STUDII ȘI MATERIALE

ANALIZA STATISTICĂ A MATERIALULUI CERAMIC DIN LOCUINȚA 3 DE LA ȘTEFĂNEȘTI-STÂNCA DOAMNEI, JUD. BOTOȘANI

Adela KOVÁCS*, Alexandru NECHIFOR**

Keywords: Copper Age, Cucuteni Culture, Sanctuaries, clover/cross shape, hearth, copper axe

Situl arheologic Ștefănești-Stânca Doamnei este situat la aproximativ 2 km est de satul Stânca, aflat la 2 km nord de localitatea Ștefănești, pe malul drept al râului Prut. Din punct de vedere administrativ, localitatea Ștefănești se află în județul Botoșani, România, chiar la granița cu Republica Moldova (Fig. 1).

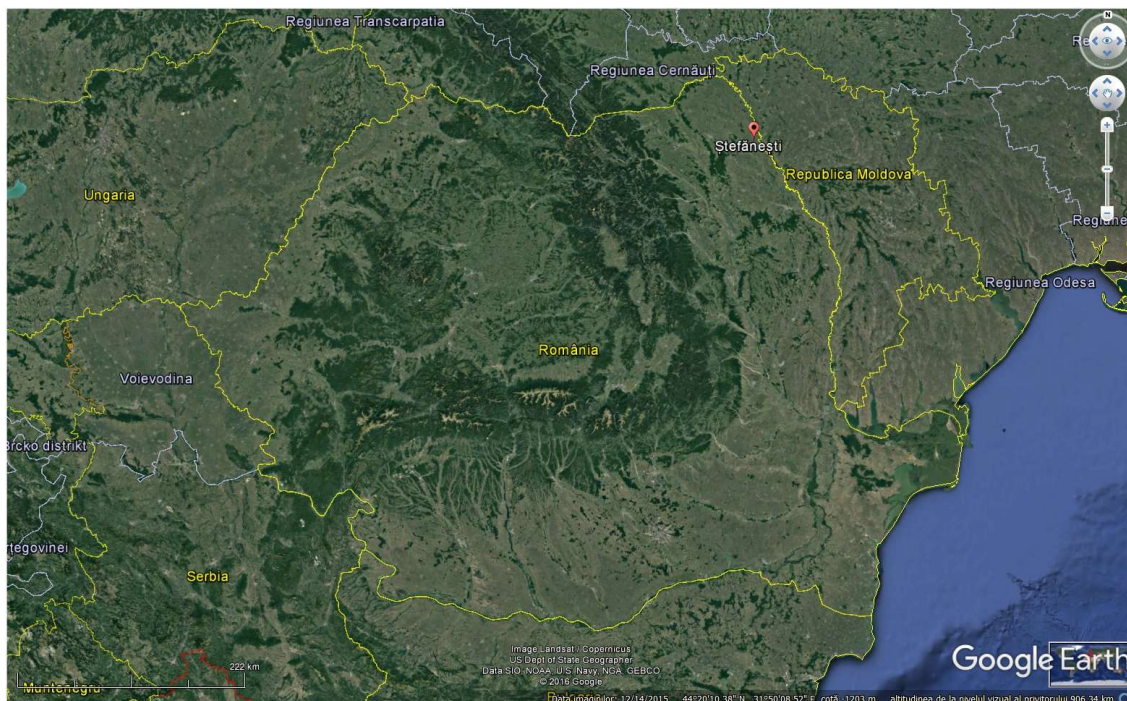

Fig. 1 Amplasarea sitului arheologic de la Stânca Doamnei-Ștefănești (Google Earth)

Cercetările de la Ștefănești-Stânca Doamnei, județul Botoșani, au fost efectuate în anul 1974, fiind coordonate de Paul Șadurschi, din partea Muzeului Județean Botoșani, și de către Anton

* Muzeul Județean Botoșani, adelakovacs.museum@gmail.com.

** Muzeul Județean Botoșani, alexandrunechifor78@yahoo.com.

Nițu, de la Institutul de Arheologie din Iași. Singurul raport, existent în momentul de față, a fost publicat în anul 1994, cu titlul: Anton Nițu și Paul Șadurschi, *Săpăturile de salvare de la „Stânca Doamnei” (sat Stânca-Ștefănești, județul Botoșani)*, în revista „Hierasus”, IX, redactori: Emil Ioan Emandi, Octavian-Liviu Șovan, Ionel Bejenaru, Iași – Rădăuți, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 181-194. În arhiva științifică, aflată la Muzeul Județean Botoșani, se păstrează planurile originale, desenate de către colectivul de cercetare, precum și o serie de clișee fotografice din timpul cercetărilor. De asemenea, se păstrează un dosar cuprinzând fișele de evidență analitică, întocmite la Muzeul Județean Botoșani, de către Paul Șadurschi, semnate (doar câteva dintre ele) ca fiind completate la data de 6 aprilie 1987. Toate fișele de evidență cuprind fotografii alb-negru și desene color atașate, la o parte dintre ele fiind menționat faptul că sunt trimise la tipar, pentru viitorul număr al revistei „Hierasus”. Din păcate, raportul extins nu a fost niciodată publicat, varianta din 1994 fiind una prescurtată. În raportul publicat au apărut câteva neconcordanțe cu ciorna găsită în arhiva Muzeului, însă anumite însemnări de pe margine corespund cu varianta publicată.

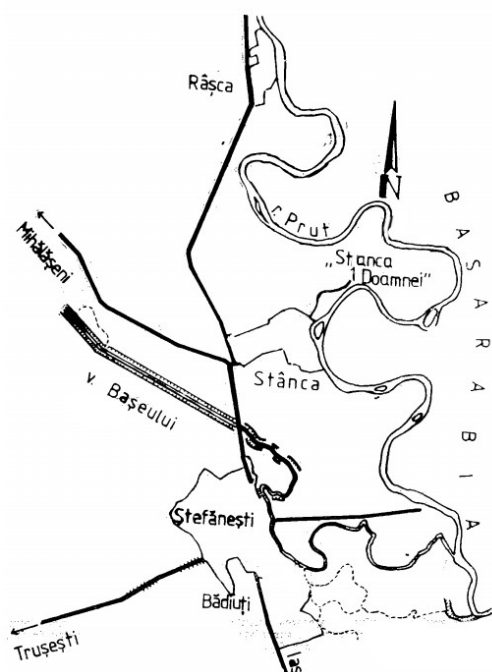

Fig. 2. Localizarea sitului conform raportului de cercetare publicat în 1994 (Nițu, Șadurschi, 1994, p. 185, fig. 1).

Fig. 3. Zona sitului, distrus în zilele noastre, de către barajul și podul dintre România și Republica Moldova (Google Maps, 18.03.2019).

Întregul material rezultat ca urmare a cercetărilor de salvare desfășurate la Stânca Doamnei a fost marcat, precizându-se atât situl de proveniență, cât și locul de descoperire ale acestora, ceea ce a ușurat munca de identificare a materialelor provenind din acest sit. Unele dintre cele mai spectaculoase piese descoperite la Stânca Doamnei sunt cele aparținând plasticii antropomorfe. Până în momentul de față au fost identificate (în expoziție și în depozite) cinci piese fragmentare (dintre care trei înregistrate în patrimoniu), nepublicate anterior, de către colectivul de cercetare.

În ceea ce privește zona cercetată, în raportul de săpătură s-au făcut câteva precizări legate de situațiile descoperite. Săpăturile de la Stânca Doamnei¹ au fost ocazionate de construirea unor

¹ Nițu, Șadurschi, *Săpăturile de salvare de la „Stânca Doamnei” (sat Stânca-Ștefănești, județul Botoșani)*, în „Hierasus”, IX, 1994, p. 181.

amenajări, respectiv pentru fixarea locului de parcare a mașinilor de transport și construcția unui drum, între locul de parcare și șantierul propriu-zis, de la barajul Stânca-Costești. Punctele de reper le constituie stâlpii de beton pentru energie electrică (Fig. 2-3). În momentul de față, situl arheologic nu mai există, fiind afectat puternic de lucrările efectuate în perioada 1974-1976 (Fig. 4).

Au fost trasate 11 secțiuni pe direcția NE-SV, în conformitate cu terasa ce urma a fi săpată. Au fost cercetate patru locuințe și, parțial, a cincea care nu apare pe planul publicat, precum și șase gropi, conținând materiale arheologice. Alături de ceramică, este de remarcat un topor din cupru și o serie de statuete antropomorfe pe care le-am publicat deja².

Fig. 4. Peisajul actual în zona sitului arheologic-fotografie de pe barajul Stânca (RO)-Costești (MD).

Ne-a atras atenția în mod deosebit Locuința 3³ deoarece a fost descoperită în interiorul acesteia o vatra cruciformă, restaurată și etalată în expoziția permanentă de la Muzeul de Istorie din Botoșani. Nu vom insista acum asupra importanței acestei amenajări, deoarece am scos în evidență implicațiile cultice ale vetrei cu mai multe ocazii⁴.

Articolul de față are ca scop prezentarea rezultatelor prelucrării statistice a materialului ceramic, rezultat ca urmare a cercetărilor desfășurate acum mai bine de patru decenii, în clădirea Locuinței 3.

² Adela Kovács, *Plastica antropomorfă cucuteniană de la Ștefănești-Stânca Doamnei (județul Botoșani)*, „Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis”, vol. XXXI-XXXII, 2015-2016, p. 79-96; Adela Kovács, *The Anthropomorphic Statuettes from the Site Stânca Doamnei, Ștefănești, Botoșani County*, in „Acta Musei Porolissensis”, vol. XXXVIII, 2016, p. 103-117; Adela Kovács, *A Column Type Statuette Discovered at Ștefănești-Stânca Doamnei, Botoșani County*, in *ArheoVest*, Nr. V: *In Honorem Doina BENEA, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Timișoara, 25 noiembrie 2017, Vol. 1: *Arheologie*, p. 151-162.

³ *Ibidem*, p. 188, fig. 4.

⁴ Adela Kovács, *New discoveries in old excavations. Cult items from a Cucuteni B site from Ștefănești-Stânca Doamnei, Botoșani County-Romania*, in „Acta Musei Tiberiopolitani”, nr. 2, Publisher NI Institute for Protection of Cultural Monuments and Museum Strumica, p. 8-19; Adela Kovács, *Tipologia vetrelor din sanctuarele neolitice în sud-estul Europei//Hearths typology of Neolithic shrines from south-eastern Europe*, in *ArheoVest*, Nr. IV: *In Honorem Adrian Bejan*, JATEPress Kiadó, Szeged, 2016, Vol. 1: *Arheologie*, p. 95-120.

Fig. 5 Platforme și dărâmături ale Locuinței 3 (scanare de E. Ipate).

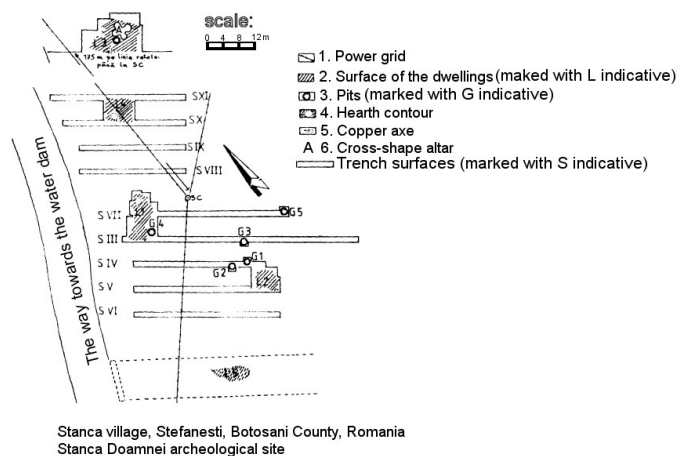

Fig. 6 Planul cercetărilor de la Stânca Doamnei (refăcut după Nițu, Șadurschi, 1994, p. 186, fig. 2).

Ceramica rezultată din Locuința 3 a fost identificată în depozitele Muzeului Județean Botoșani, unde se află întreg materialul de la Stânca Doamnei. Materialele ceramice cuprind două vase restaurate și 330 de fragmente. Dintre aceste 330 de fragmente remarcăm numeric următoarea situație: 41 fragmente de buză, 14 fragmente de bază, 271 fragmente din zona corpului și 4 torți.

Pentru a analiza întregului material ceramic provenit din Locuința 3, am aplicat metodologia de statistică utilizată și pentru alte situri⁵, cu scopul de a extrage maximul de informații posibile din acest complex.

În ceea ce privește categoria ceramicii din Locuința 3, remarcăm numărul ridicat de fragmente din specia semifină (247), în timp ce cea grosieră este aproape inexistentă (6). Un mic procent de fragmente ceramice fac parte din specia fină (77) (Fig. 7).

⁵ D. H. Thomas, *The awful truth about statistics in archaeology*, in „American Antiquity”, vol. 43, 1987, nr. 2, p. 232; Gh. Lazarovici, *Metode și tehnici moderne de cercetare în arheologie. Suport de curs*, Cluj Napoca, 1998; Z. Maxim-Kalmar; L. Tarcea, *Analiza matematică și statistică a ceramicii și plasticii civilizației Cucuteni de la Trușești-Țuguiea*, in M. Petrescu-Dîmbovița, 1999; M. Florescu, A. C. Florescu, *Trușești. Monografie arheologică*, Editura Academiei, București-Iași, p. 647-673; Gh. Lazarovici; D. Micle, *Introducere în arheologia informatizată*, Timișoara, 2001; D. Diaconescu, *Cultura Tiszapolgár în România*, Editura Altip, Alba Iulia, 2009, p. 29; C. Suci, *Cultura Vinția în Transilvania*, Editura Altip, Alba Iulia, 2009, p. 10-11, 223; S. Tincu, *Cultura Petrești. Teză de doctorat*, Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu, 2011, p. 7-8.

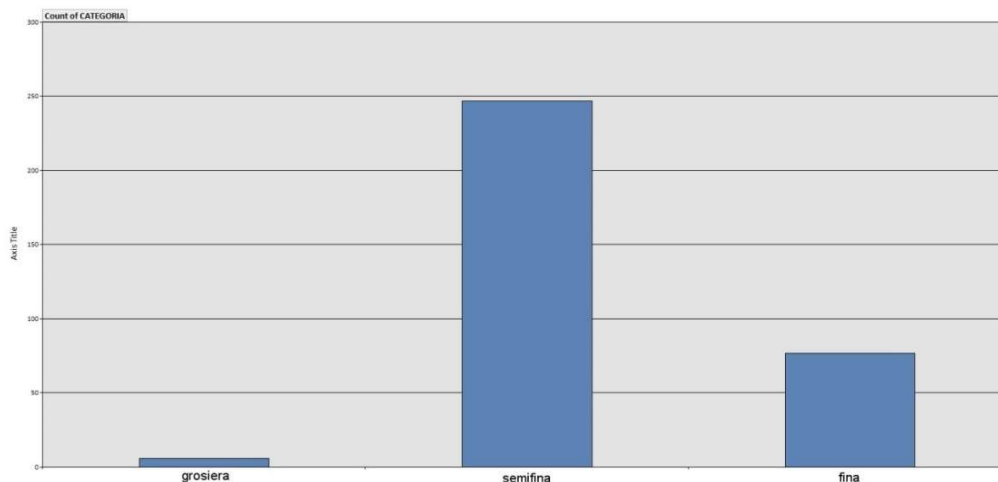

Fig. 7. Categoriile ceramice din Locuința 3.

În ceea ce privește culoarea exterioară a vaselor, remarcăm un procentaj ridicat al vaselor în tonuri de roșu sau cărămiziu (Fig. 8, 10). În ceea ce privește culoarea interioară a fragmentelor ceramice, se observă, de asemenea, o concentrare mare de fragmente roșii/gălbui/cărămizii (Fig. 9).

Procentul ridicat de asemenea fragmente se explică prin arderea oxidantă de foarte bună calitate a vaselor aparținând fazei B1 a culturii Cucuteni (Fig. 10). Brun cu flecuri reprezintă culoarea cu care am codificat, în mare parte, fragmentele care prezintă ardere secundară. Unele dintre vase au ars secundar atât de puternic încât fragmentele prezintă urme de vitrifiere, topire sau chiar lipire cu alte vase (Fig. 11).

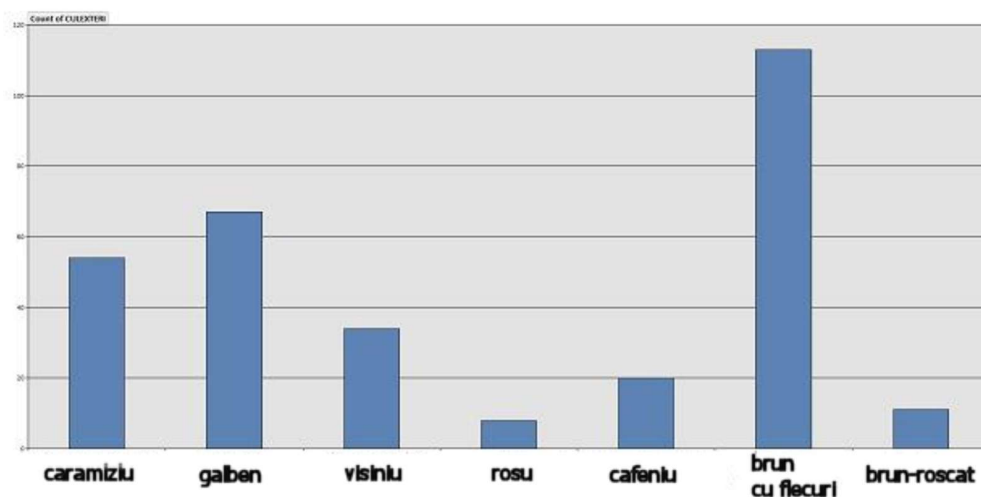

Fig. 8. Culoarea exterioară a fragmentelor din Locuința 3.

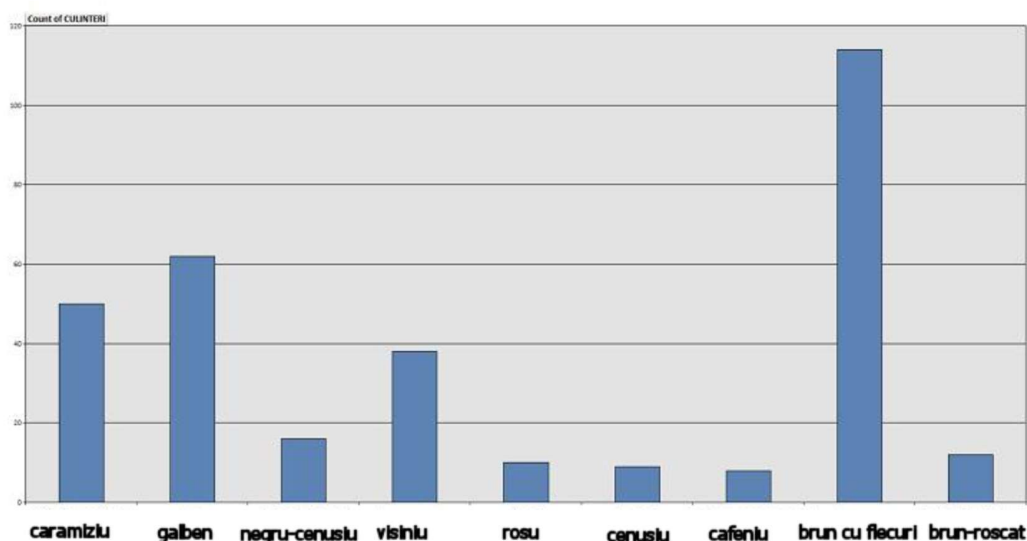

Fig. 9. Culoarea interioară a fragmentelor din Locuința 3.

Din punctul de vedere al amestecului din pasta vaselor, remarcăm faptul că domină nisipul fin, pe următoarea poziție fiind nisipul în combinație cu lutul decantat. Acest amestec de lut foarte fin oferă pe exteriorul fragmentelor un aspect făinos. Într-o proporție redusă apare amestecul cu cioburi în compoziție (Fig. 12).

Remarcăm faptul că din 330 de fragmente ceramice, 42 de cioburi prezintă, în amestec cu lutul, scoici pisate care se încadrează la categoria așa numită a fragmentelor „de tip Cucuteni C” (Fig. 13)⁶. În cazul acestei categorii ceramice, au fost identificate fragmente cu decor, precum creștături pe buză sau pe umeri, împunsături grupate în benzi orizontale de diferite forme, impresiuni de șnur fals, amplasate în mod oblic pe corpul vasului. Motivele liniare apar preponderent.

În ceea ce privește arderea vaselor, au fost identificate doar vase arse oxidant, ceea ce și determină culorile ce variază între gălbui până la roșu aprins și vișiniu. Cele care au culoarea diferită, în tonuri de cenușiu, negru sau paleta de brun se explică prin arderea secundară puternică la care vasele au fost expuse.

Din punctul de vedere al tratării suprafețelor, remarcăm faptul că majoritatea fragmentelor ceramice au fost netezite și șlefuite cu o unealtă, fie din lemn, fie din os. Această șlefuire a dus la un anumit luciu care se păstrează pe suprafețele fragmentelor ceramice, în special la cele exterioare. De cele mai multe ori, se întâlnește pictura exterioară pe vase, în timp ce, în interior sau pe ambele suprafețe, cazurile sunt mai rare. Remarcăm, totuși, o concentrare mare de angobă pe suprafețe, uneori formând chiar fundalul pictural (Fig. 14).

⁶ Ștefan Cucoș, *Faza Cucuteni B în zona subcarpatică a Moldovei*, Editura Constantin Matasa, Piatra-Neamț, p. 118-122.

Fig. 10. Fragmente ceramice pictate din Locuința 3.

Fig. 11. Fragmente ceramice cu urme de ardere secundară.

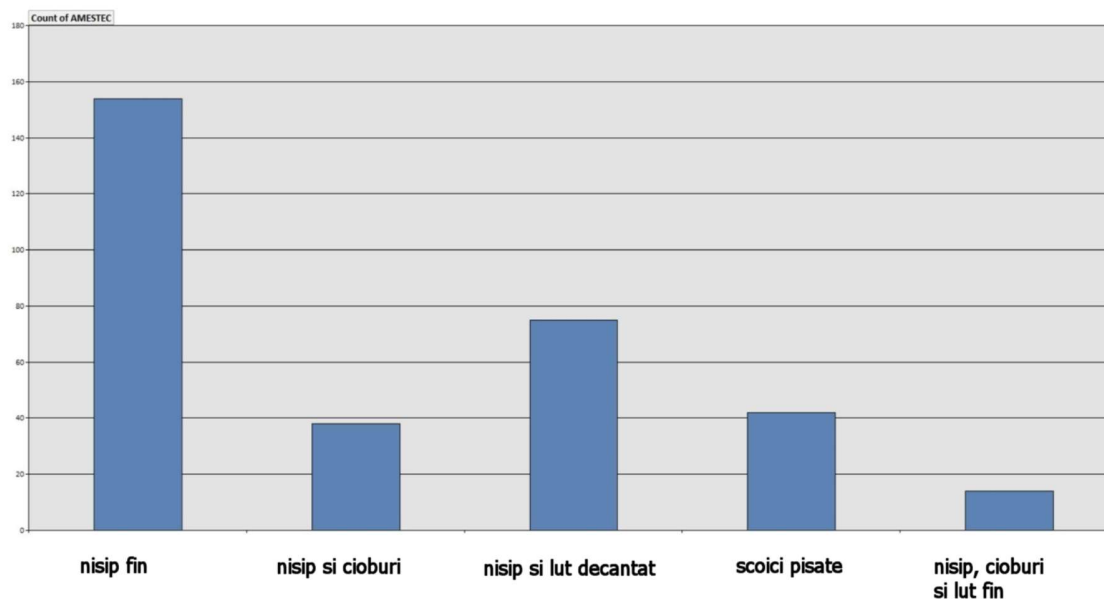

Fig. 12. Amestecul din pasta de modelare a vaselor.

Fig. 13. Fragment de buză a unui vas cu scoici pisate de tip „Cucuteni C”.

Având în vedere faptul că materialul ceramic este foarte fragmentat și parțial ars secundar atât de puternic încât motivele decorative nu au putut fi reconstituite, remarcăm totuși faptul că au fost folosite o serie de combinații de culori. Peste fondul pictural, care de cele mai multe ori a fost angobat, au fost pictate linii, benzi sau motive care sunt specifice culturii Cucuteni, faza B1 (Fig. 10).

Combinațiile de culori, folosite la pictură, sunt: negru, roșu cu negru pe fond alb și alb cu negru pe fond roșu (Fig. 15). Chiar dacă au fost identificate mai multe tipuri de forme, cele mai des întâlnite sunt castroanele și câteva fragmente din zona superioară a unor amforete. După cercetarea arheologică din Locuința 3, au fost întregite două vase care au fost regăsite în depozitele

Muzeului de Istorie din Botoșani. Ambele au fost publicate în desen, în cadrul raportului publicat anterior, însă nu au fost discutate pe larg⁷.

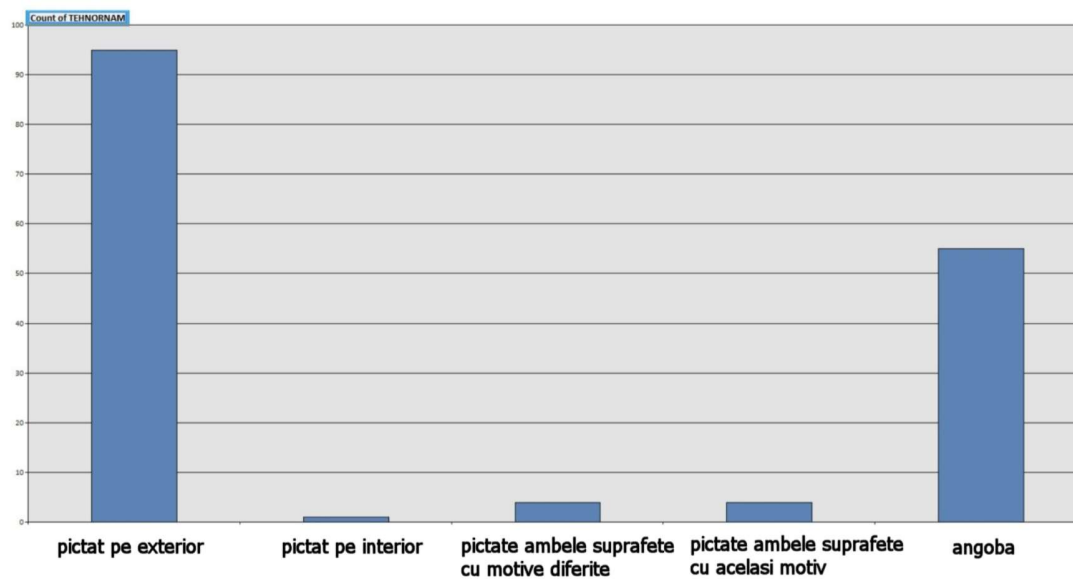

Fig. 14. Tehnicile de decor pe fragmente ceramice.

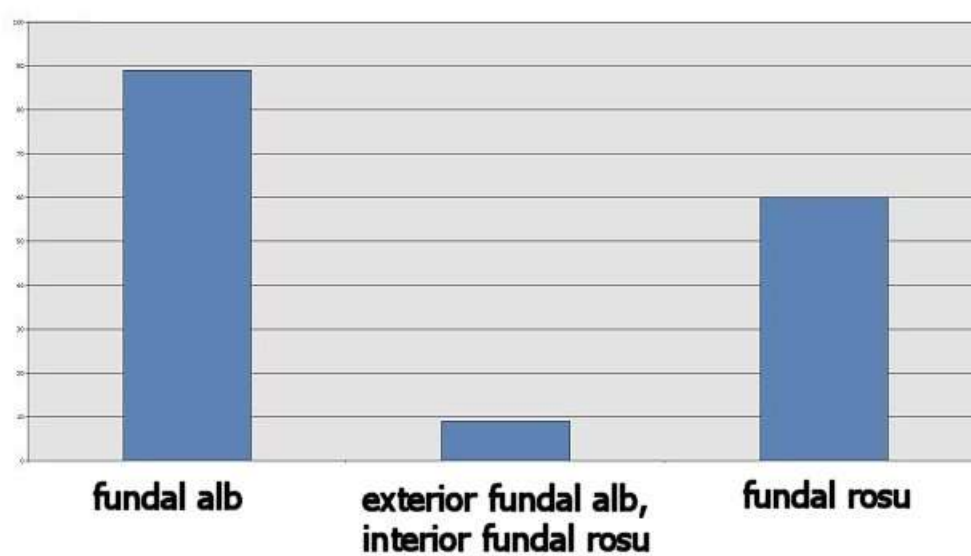

Fig. 15. Culorile de fundal pictural folosit pe fragmente ceramice.

⁷ Nițu, Șadurschi, *op. cit.*, 1994, p. 191, fig. 7/7; p. 193, fig. 9/5.

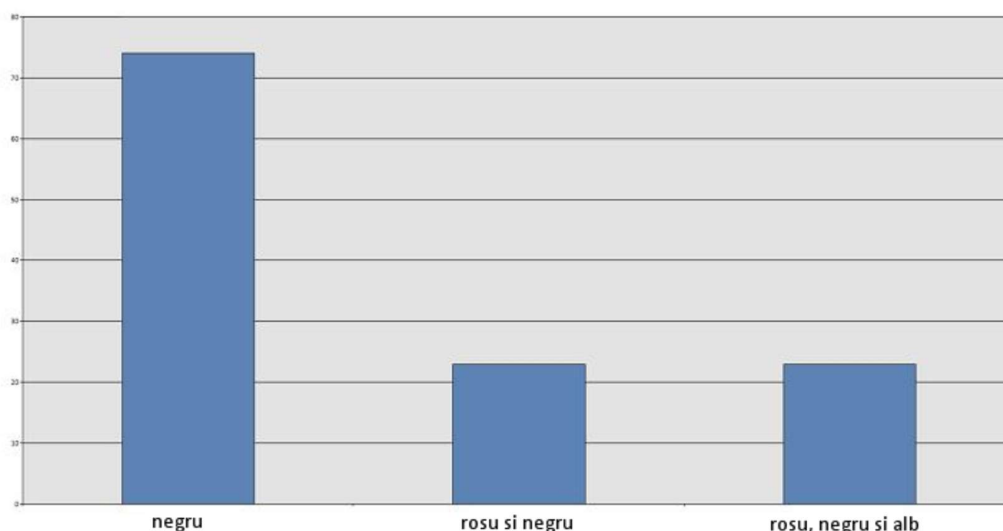

Fig. 16. Frecvența de folosire a culorilor pe fragmentele ceramice.

Castronul prezintă angobă roșie pe interior și a fost pictat pe margini cu petale negre, iar în interior, cu două benzi formate din câte patru linii care merg spre interiorul vasului, fără să se atingă. La capete, fiecare bandă se încheie cu punct.

Al doilea vas este o amforetă care inițial avea două tortițe pe gât, însă a doua tortiță nu a fost restaurată. Aceasta a fost descrisă de către colectivul de cercetare ca fiind decorată sub gură cu segmente asimetrice, iar pe umăr, cu „elipse și tangente orizontale”, prevăzute cu „perle îngemănate cu punct” deasupra segmentelor și motive cruciforme cu brațele petaliforme în elipse pictate cu negru pe fond alb. Decorul desfășurat orizontal arată cu adevărat în acest mod, însă nu spune nimic despre mesajul transmis prin acest tip de pictură. Reluând decorul printr-o desfășurare circulară, se pot observa flori care sunt conectate prin linii pe corpul vasului, acestea reprezentând probabil frunze stilizate. Interesant de remarcat este faptul că acest decor se observă doar dacă privim vasul de sus spre umărul profilat. Privit dinspre bază, vasul prezintă doar o linie neagră ce înconjoară amforeta în zona mediană.

Materialul ceramic din Locuința 3 prezintă analogii din punctul de vedere al decorului, dar și al formelor, cu situri precum Petreni⁸, Șipeniți⁹, Straja Buda, Suskova, Tomasevka¹⁰, Miorcani și Ripiceni-Gura Hârtopului¹¹.

Pentru viitor ne propunem o analiză de acest tip pe întreg lotul de materiale, provenind din toate complexele, fiind posibile analize mai ample și comparative între diferite tipuri de complexe cercetate aici. Analiza materialului ceramic, provenind din mai multe situri contemporane sau care prezintă același stil pictural, poate completa informațiile pe care le deținem cu privire la tehnologia de realizare a ceramicii, a asemănărilor și deosebirilor între diferitele situri sau complexe.

⁸ T. Passek, *La ceramique tripolienne*, Moscova-Leningrad, 1935, pl. 29/1-2.

⁹ O. Kandyba, *Schipenitz; Kunst und Geräte eines neolithischen Dorfes*, Leipzig, A. Schroll & Co, Wien, 1937, p. 54. Fig. 32-33. 193.

¹⁰ Passek, *op. cit.*, 1935, pl. 29/7-10; 30/1-2. 5-6.

¹¹ A. Nițu, A., *Ceramica Cucuteni B de la Miorcani (Botoșani)*, în „Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis”, Piatra Neamț, nr. I, 1969, p. 282, fig. 2/4.

STATISTICAL ANALYSIS OF THE CERAMIC MATERIAL FROM DWELLING 3 FROM ȘTEFĂNEȘTI-STÂNCA DOAMNEI, BOTOȘANI COUNTY

In summer of 1974 preventive excavations were made by Anton Nițu and Paul Șadurschi on the Prut river terrace, at the site Stâncă Doamnei from Ștefănești town, Botoșani County, Romania. Here were excavated four houses and six pits. Inside the dwellings and into the pits interesting ceramic material was discovered. Unfortunately, no field notes were found, but there is a preliminary report where the excavation plans were published. The archaeological material resulted from researches was marked, specifying both the site and place of their discovery. This aspect facilitated the work of identifying materials found in this site. This paper is related to the analysis of a batch of ceramic material discovered inside Dwelling 3. The dwelling is interesting as context for the cross-shaped hearth and the copper axe. The numerous fragments with secondary burning traces show that the dwelling was burned at high temperature.

The paste was made of fine clay with different types of mixture. The surfaces were polished, sometimes covered with red or yellowish white engobe, which are making the paint background. Some of them preserve traces of paint, red or black.

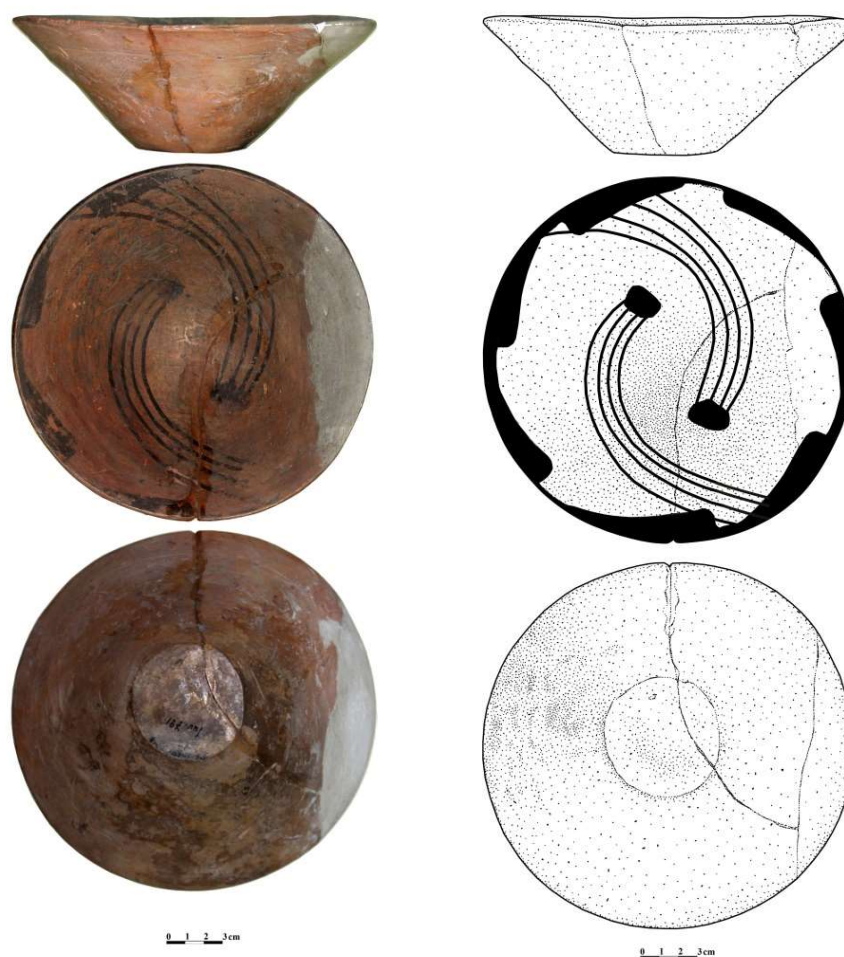

Fig. 17. Castron pictat cu negru pe fond roșu-nr. inv. 791
(fotografie și desen, Sebastian, Muzeul Județean Botoșani).

Fig. 18. Amforetă pictată cu roșu pe fond alb-nr. inv. 6653 (fotografie și desen-Sebastian, Muzeul Județean Botoșani).

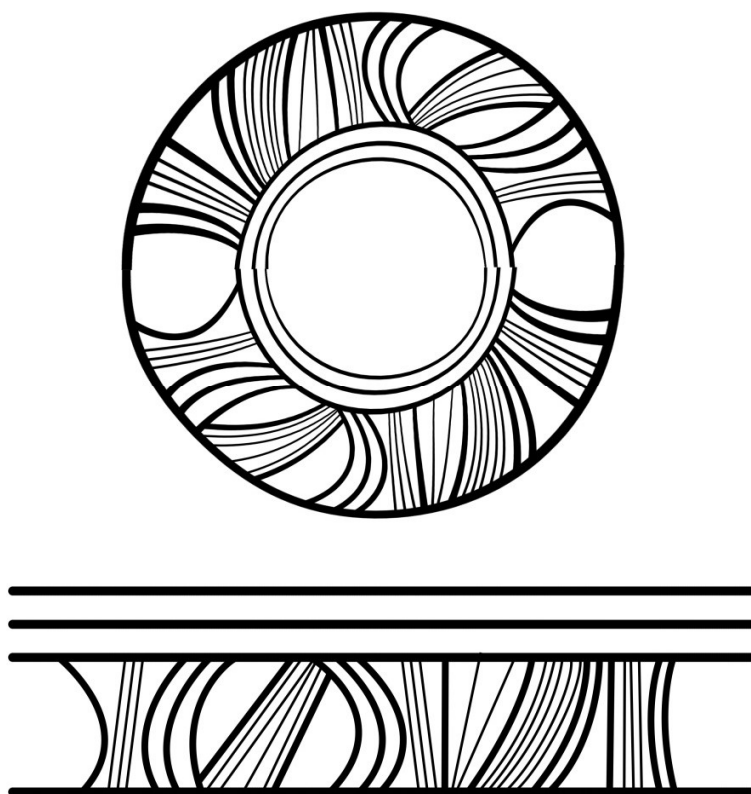

Fig. 19. Decorul desfășurat de pe amforeta din Locuința 3.